

Комунікативно-прагматичні аспекти дискурсу Ісуса Христа в Євангелії від Матфея 5:3-16

Яцишин Андрій

<http://doi.org/10.33209/2519-4348-2707-9627-2023-11-135>

Анотація: «Багаторазово й багатьма способами Бог говорив колись до батьків наших через пророків. За останніх же оцих днів він говорив до нас через Сина...» (Євр. 1:1-2а)¹. Слова богонатхненного автора торкаються однієї із фундаментальних рис Божого Слова – його діалогічності. Пізніше, той самий автор ствердить іншу його важливу рису – ефективність: «Бо слово – живе й діяльне» (Євр. 4:12а; пор. Іс. 55:10-11). Саме ці дві риси є в основі комунікативно-прагматичного підходу до аналізу біблійних текстів, оскільки Боже Слово виражене в людській мові та становить кодифіковану систему мовленнєвої комунікації, у межах якої вміщена стратегія формування «читача-моделі». Поряд з цим очікується відповідь-реакція читача на прагматичному рівні, оскільки біблійний текст є не лише мовленнєвою подією, але в кінцевому результаті стає критерієм дії і способу життя. У даній статті здійснено аналіз комунікативно-прагматичних аспектів дискурсу Ісуса Христа в Мф. 5:3-16 як парадигматичного вступу до Нагірної проповіді в Мф. 5:1 – 8:1. Показано, що текст Мф. 5:3-16 є кристалізованою мережею комунікації, яка передає *ispiissima verba* Jesu щодо фундаментальних передумов для побудови автентичних відносин з ближніми (Мф. 5:21-48), Богом (Мф. 6:1-18) та речами (Мф. 6:19 – 7:11). Дискурс Ісуса Христа в Мф. 5:3-16 вміщує в собі стратегію аргументації як на лінгвістично-комунікативному (літературно-ситуативний контекст, синтаксично-семантичні складові тексту), так і на прагматичному рівнях, метою якої є актуалізація та втілення в життя програми Небесного Царства.

Ключові слова: комунікація, контекст, прагматика, семантика, блаженства, Нагірна Прповідь.

¹ Цитування Святого Письма в статті слідує перекладу Хоменка. *Святе Письмо Старого і Нового Завіту*: в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., арам. та грец. текстами. Київ: Місіонер, 2008. Ч. 1: Старий Завіт. 1126 с.; Ч. 2: Новий Завіт. 350 с.

Постановка наукової проблеми. Серед сукупності підходів до екзегетичного аналізу текстів Святого Письма чільне місце займає прагматичний підхід², який базується на розумінні та пошуках комунікативних аспектів біблійного тексту із врахуванням його прагматичної фокалізації³. Даний підхід до аналізу дискурсу Ісуса Христа в Мф. 5:3-16 покликаний стати органічною складовою зусиль в області біблійних досліджень та герменевтики шляхом визначення комунікативно-прагматичних складових євангельського дискурсу⁴.

Аналіз досліджень проблеми і мета статті. Текст блаженств у версії Мф. 5:3-12⁵ та відомі висловлювання (λόγια) Ісуса Христа про сіль землі та світло світу в Мф. 5:13-16 творять особливий для Мф. матеріал (Sondergut) та є одними із найвідоміших уривків Нового Завіту⁶. Окрім традиційних підходів до аналізу Нагірної проповіді важливе місце займає і прагматичний підхід⁷, особливо щодо тексту Мф. 5:3-16, хоч і в дещо відмінних делімітаціях уривку і часто без врахування ролі Мф. 5:13-16: Мф. 5:1-12 (Grilli⁸), Мф. 5:3-10 (Vila Porras⁹), Мф. 5:3-12 (Acosta¹⁰). Стаття ставить собі за мету проаналізувати комунікативно-прагматичні аспекти тексту Мф. 5:3-16 як парадигматичного вступу до Нагірної проповіді (Мф. 5:1 – 8:1). Під увагу береться літературно-ситуативний контекст перикопи, її семантико-синтаксична когезія та когерентність у єдності її менших текстуальних секвенцій (Мф. 5:3-10.11-12.13-16). З герменевтичної перспективи в статті буде продемонстровано тісний зв'язок комунікативних аспектів та прагматичної фокаліза-

² De Sousa Silva C. Abordagem pragmatolinguística de textos bíblicos. Perspectiva teológica. 2019. Vol. 51, issue 2. P. 297-311; Grilli M. Importancia de la lingüística pragmática en la hermenéutica bíblica. Revista Bíblica. 2020. Vol. 82, issue 1-2. P. 143-66.

³ Grilli M. Evento comunicativo e interpretazione di un testo biblico. Gregorianum. 2002. Vol. 83, issue 4. P. 655-678.

⁴ Grilli M. Autore e lettore: il problema della comunicazione nell'ambito dell'esegesi biblica. Gregorianum. 1993. Vol. 74, issue 3. P. 447-450.

⁵ Пор. «блаженні» та «горе вам» в Лк. 6:20-26 в межах Проповіді Ісуса на рівнині в Лк. 6:17-49.

⁶ Kissinger W. S. The Sermon on the Mount: A History of Interpretation And Bibliography (ATLA Bibliography Series 3). Scarecrow Press, 1975. P. 296: автор подає історію інтерпретації Нагірної проповіді від періоду апостольських Отців і до середини XX ст.; Berner U. Die Bergpredigt: Rezeption und Auslegung im 20. Jahrhundert. Vandenhoeck & Ruprecht, 1985. P. 290: автор подає історію інтерпретації та реценції Нагірної проповіді в XX ст.

⁷ Grilli M., Langner C. Comentario al Evangelio de Mateo (Evangelio y Cultura 5). Verbo Divino, 2011. P. 760.

⁸ Grilli M. Interpretação e ação: a instância pragmática do texto bíblico / ed. by Grilli M., Giudi V., Obara E. M. Comunicação e pragmática na exegese bíblica. Sao Paulo: Paulinas, 2020. P. 21-56.

⁹ Vila Porras C. De la exégesis de las bienaventuranzas a su praxis cristiana Mateo 5,3-10. Cuestiones teológicas. 2013. Vol. 40, issue 39. P. 173-196.

¹⁰ Acosta R. Justicia y Reino de los Cielos: análisis literario de las Bienaventuranzas de Mateo. Theologia Xaveriana. 2003. Vol. 147. P. 317-348.

ції і біблійної екзегези Мф. 5:3-16 з метою актуалізації священного тексту як автентичного джерела християнського життя та праведності.

Виклад основного матеріалу.

1. ЛІТЕРАТУРНО-СИТУАТИВНИЙ КОНТЕКСТ Мф. 5:3-16

1.1. Дальній і ближній контекст Мф. 5:3-16

Продемонструвавши в Євангелії від Матфея 1:1 – 4:16¹¹ ідентичність Ісуса Христа згідно із Писанням Старого Завіту, стратегічний вираз-маркер «з того часу Ісус почав» (*Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς*¹²) в Мф. 4:17 урочисто вводить початок прилюдного служіння Ісуса в Галилеї та околицях (Мф. 4:17 – 16:20). Даний вираз функціонує як перипетія та вказує на поворотний момент у сюжеті, скеровуючи увагу читача до тематики об'явлення Царства Месії. В Мф. 16:21 вираз *Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς* («з того часу Ісус почав») стосується вже рішення Ісуса йти до Єрусалима, спрямовуючи сюжетний плин в напрямку до сповнення місії Христа через страсті і Воскресіння (Мф. 16:21 – 28:15) та фінального об'явлення Воскреслого Ісуса на Галилейській із універсальною місією для учнів (Мф. 28:16-20)¹³. На макро-структурному рівні текстуальна секція Мф. 4:17 – 16:20 становить другий оповідний етап Євангелії від Мф., у межах якого розміщена перикопа Мф. 5:3-16.

Як наслідок, варто коротко прослідкувати сюжетний розвиток оповідної лінії Мф. 4:17 – 16:20, яка побудована в декілька текстуальних секцій, щоб сягнути до ширшого контексту Мф. 5:3-16. Вступний текст Мф. 4:17-22 містить урочисту інавгурацію проповіді Ісуса та програмне твердження в Мф. 4:17, далі слідує оповідь про покликання перших учнів (пор. Мф. 4:18-22)¹⁴. Текстуальна секція Мф. 4:23 – 9:35 є першою широкою текстуальною єдністю, яка представляє керигматичне і терапевтичне служіння Ісуса як

¹¹ *Fai E.* The Old Testament in Matthew's Gospel. *The American Journal of Biblical Theology.* 2022. Vol. 26, issue 31. P. 4-5. Мф. 1:1 – 4:16 містить п'ять цитат сповнення (*Erfüllungszitate*) із загалом десяти цитат Старого Завіту даного типу в Євангелії від Мф., які містять *formula citandi* із характерним дієсловом *πληρώω* (сповнювати): Мф. 1:22-23 (Іс. 7:14); Мф. 2:15 (Ос. 11:1); Мф. 2:17-18 (Єр. 31:15); Мф. 2:23 (алюзія на Іс. 11:1; Суд. 13:5.7); Мф. 4:15 (Іс. 9:1); Мф. 8:17 (Іс. 53:4); Мф. 12:18 (Іс. 42:1-4); Мф. 13:35 (Іс. 78:2); Мф. 21:5 (Зах. 9:9); Мф. 27:9 (Зах. 11:12).

¹² Цитування оригінального грецького тексту Нового Завіту в статті слідує критичному виданню *Aland B., Aland K., Karavidopoulos J., Martini C. M., Metzger B. M.* *Novum Testamentum Graece.* 28th rev. ed. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2012.

¹³ *Grilli M.* *Vangeli sinottici e Atti degli apostoli (Fondamenta).* Bologna: Dehoniane, 2016. P. 169.

¹⁴ *Carter W.* Narrative/Literary Approaches to Matthean Theology: the 'Reign of the Heavens' as an Example (Mt. 4.17-5.12). *Journal for the Study of the New Testament.* 1997. Vol. 20, issue 67. P. 14-24.

«діла Месії» (пор. Мф. 11:2), що підтверджене текстуальним зв'язком між Мф. 4:23-25 і Мф. 9:35¹⁵. У Нагірній Проповіді (Мф. 5:1 – 8:1) Ісус об'являє Царство Небесне своїм авторитетним навчанням, а чудесами в Мф. 8:2 – 9:34 висвітлює характер та ефективність Своєї влади як Месії¹⁶. Друга текстуальна єдність в Мф. 9:36 – 11:1 стосується безпосередньої участі апостолів у месіанському ділі Ісуса, Який передає їм владу чинити те, що Сам робив (Мф. 10:1)¹⁷. Ісус як добрий пастир збирає вівці, «що не мають пастуха» (Мф. 9:36), і через звернений до апостолів дискурс в Мф. 10:5-42 подає директиви для їхньої майбутньої місії¹⁸.

Мф. 11:2 – 16:20 є третьою текстуальною секцією, тематична вісь якої зосереджена навколо теми рішення на користь Царства Месії: вибір або відкинення. Секція введена запитанням Івана Хрестителя в Мф. 11:3 та зосереджується на дискусіях про «діла Христові», виявлені Ісусом в Мф. 4:23 – 9:35. Текст Мф. 11:2 – 12:50 містить епізоди дискусій щодо «діл Христа» із позитивними чи негативними відповідями на них, а Мф. 13:53 – 16:20 демонструє універсальні аспекти місії Ісуса¹⁹. Центральною частиною є третій великий дискурс Ісуса Христа у формі семи притч (Мф. 13:1-52), які, з одного боку, виявляють досконалий характер Божого Царства, з іншого боку, демонструють його парадоксальний і таємничий характер, що кидає виклик тим, хто слухає притчі та неминуче ставить слухачів Слова перед вибором²⁰.

Отже, текстуальна секція Мф. 4:23 – 9:35 є ширшим контекстом для Мф. 5:3-16, а ближчим контекстом є Нагірна проповідь в Мф. 5:1 – 8:1. Нагірна проповідь як конституція Небесного Царства і перший із п'яти великих дискурсів Ісуса Христа в Мф.²¹ є однією із найбільш грандіозних біблійних композицій, оскільки розкриває багатство та новизну дидактичного служіння Ісуса (пор. Мф. 5:1-2; 7:28-29)²².

¹⁵ Du Toit A. B. Analysis of the structure of MT 4:23-5:48. Neotestamentica. 1977. Vol. 11, issue. 1. P. 35-36.

¹⁶ Meier J. P. Matthew (New Testament Message 3). Wilmington: Michael Glazier, 1980. P. 80.

¹⁷ Grilli M. Comunità e Missione: le direttive di Matteo (Theologie XXIII). Frankfurt am Mein: Peter Lang, 1992. P. 95-98.

¹⁸ Hedrick T. J. Jesus as Shepherd in the Gospel of Matthew (Doctoral thesis). Durham University, 2007. P. 245-249.

¹⁹ Bauer D. R. The structure of Matthew's Gospel: A Study in Literary Design (Bible and Literature Series15). The Almond Press, 1989. P. 94-95.

²⁰ Rohmer C. Valeurs et paraboles. Une lecture du discours en Matthieu 13, 1-53 (Études Bibliques 66). Pende, 2013. P. 31-37.

²¹ Нагірна проповідь (Мф. 5:1 – 8:1); апостольський дискурс (Мф. 10:5 – 11:1); дискурс у семи притчах (Мф. 13:1-53); дискурс про Церкву (Мф. 18:1 – 19:1); есхатологічний дискурс: Мф. 24:1 – 26:1. До останнього часто зараховують також дискурс Ісуса, звернений до книжників і фарисеїв в Мф. 23:1-39.

²² Peabody D. B. One Gospel From Two: Mark's Use of Matthew and Luke. Trinity Press, 2002. P. 84: з точки зору історії редакції та синоптичної проблеми автор Мф. актуалізує текст Мр.

1.2. Мф. 5:3-16 в межах Нагірної Проповіді (Мф. 5:1 – 8:1)

Детальніший аналіз структурно-композиційного розвитку Мф. 5:1 – 8:1 дозволить прослідкувати функціональний характер та стратегічне місце Мф. 5:3-16, беручи до уваги інтерактивний аспект співвідношення секвенцій Нагірної Проповіді в межах літературної анатомії дискурсу²³:

- А. простірно-комунікативне обрамлення (Мф. 5:1-2);
- В. парадигматичний вступ (Мф. 5:3-16);
- С. сповнення Закону і пророків (Мф. 5:17-20).

D. «вища праведність»	D1. відносини з ближніми	шість антитез в Мф. 5:21-48
	D2. відносини з Богом	милостиня в Мф. 6:1-6 молитва в Мф. 6:7-15 пiст в Мф. 6:16-18
	D3. відносини з речами	Мф. 6:19 – 7:11

- С'. сповнення Закону і пророків (Мф. 7:12);
- В'. парадигматичне завершення (Мф. 7:13-27);
- А'. простірно-комунікативне обрамлення (Мф. 7:28 – 8:1).

Структура Нагірної Проповіді скомпонована у формі концентричного х'язму із «вищою праведністю» в центрі (пор. Мф. 5:48; 6:33)²⁴. Виходячи з х'ястичної структури тексту, існує тематично-змістова відповідність між секвенціями дискурсу. Коротко підсумуємо ці тематичні зв'язки для ефективного розуміння функціонального характеру Мф. 5:3-16.

Урочистий вступ в Мф. 5:1-2 (А) і урочисте завершення в Мф. 7:28 – 8:1 (А') як дейктичні маркери не лише формують просторово-комунікативне

1:39, подаючи свій власний матеріал (джерелом для якого є також так зване джерело Q), який уточнює зміст навчання Ісуса в Мф. 5:1 – 8:1. А текст Мф. 8:2 переймає сюжетну лінію Мр. 1:40-45.

²³ Roig Cervera M. A. La estructura literaria del Evangelio de San Mateo (PhD Dissertation). Universidad Complutense de Madrid, 1995. P. 153-168: автор подає панораму пропозицій дослідників щодо літературної структури Нагірної Проповіді (Мф. 5:1 – 8:1).

²⁴ Deberge P. La justicia en el Nuevo Testamento (Cuadernos Biblicos 115). Verbo Divino: Navarra, 2003. P. 28-31: термін δικαιοσύνη («праведність \ справедливість») зустрічається 5 разів в Нагірній проповіді (Мф. 5:6.10.20; 6:1.33) та є одним із центральним понять в Мф. 5:1 – 8:1. В Мф. 5:45 є прикметник δίκαιος («праведний»), який належить до того самого семантичного поля. Термін δικαιοσύνη стосується автентичного порядку спасіння, об'явленого Ісусом, та участі у ньому віруючого, що є цілком протилежним до фальшивої релігійності книжників і фарисеїв (пор. сім звернень «горе вам...» у Мф. 23:1-39).

обрамлення Нагірної проповіді, але й накреслюють явний зв'язок між горою як образом авторитетності навчання Ісуса Христа та учнівством як результатом слухання Ісуса у ситуативному контексті та в глобальній перспективі євангельського сюжету (пор. Мт 28:16-20)²⁵. Варто зазначити, що урочисті вирази в Мф. 5:1-2 «зійшов на гору... підійшли до нього його учні» надають текстові літургійної конотації та вказують на Ісуса Христа та Його навчання як на священну реальність. Поряд з тим текст Мф. 5:1-2 носить типологічний характер (Мф. 5:1 \ \ Вих. 24:12; Мф. 8:1 \ \ Вих. 32:15), який веде до *synkrisis* між Ісусом та Мойсеєм: Ісус у порівнянні з Мойсеєм є законодавцем (Мойсей є лише посередником; пор. Гал. 3:19) та сповнює законодавство Старого Завіту, пропонуючи вищу, тобто досконалішу справедливість \ праведність²⁶.

Посилання на закон і пророки в Мф. 5:17-20 (С) і в Мф. 7:12 (С'), у свою чергу, обрамлюють текст Мф. 5:21 – 7:11 (D), який є тематичним осердям Нагірної проповіді, де Ісус Христос об'являє «вищу» праведність чи справедливість (пор. Мф. 5:20; 6:33), авторитетно інтерпретуючи вибрані заповіді Старого Завіту. Виходячи із цього, Ісус пропонує автентичну праведність, яка не скасовує закон і пророків, але їх сповнює та реалізує (пор. Мф. 5:17). Мова йде про окремі норми, оформлені в три текстуальні блоки, тематичною віссю яких є мотив *δικαιοσύνη*²⁷.

Секвенція Мф. 5:21-48 є першим текстуальним блоком центральної секції і представляє Ісуса Христа як повновладного та авторитетного законодавця-інтерпретатора закону Старого Завіту. Це підтверджено урочистою шестиразовою формулою *ἐρρέθη* («було сказано» в Мф. 5:21.27.31.33.38.43) і відповідним виразом *ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν* («а я вам кажу» в Мф. 5:22.28.32.34.39.44), який вводить інтерпретацію та актуалізацію Ісусом Христом вищенаведених законодавчих текстів Старого Завіту. Аргументація тексту оформлена відповідно до принципів мідраша *halakāh*²⁸ та стосується відносин з ближніми. Шість антитез²⁹, які є в основі структури перикопи, формують дві тріади: перша в Мф. 5:21-32 стосується вбивства (Мф. 5:21-26; пор. Вих. 20:13; пор.

²⁵ Patte D. Discipleship according to the Sermon on the mount: four legitimate readings, four plausible views of discipleship, and their relative values. Trinity Press International, 1996. P. 132-136.

²⁶ Aletti J. -N. Il Messia sofferente. Una sfida per Matteo, Marco e Luca. Saggio sulla tipologia dei Vangeli sinottici. Brescia: Queriniana, 2021. P. 79-81.

²⁷ Stassen G. H. The Fourteen Triads of the Sermon on the Mount (Matthew 5:21-7:12). Journal of Biblical Literature 2003. Vol. 122, issue 2. P. 267-308.

²⁸ Viljoen F. P. Jesus' halakhic argumentation on the true intention of the law in Matthew 5:21-48. Verbum et Ecclesia. 2013. Vol. 34, issue 1. P. 1-12.

²⁹ Guelich R. The Antitheses of Matthew v. 21-48: Traditional and/or Redactional? New Testament Studies. 1976. Vol. 22. P. 444-457.

Вт 5:17), перелюбу (Мф. 5:27-30; пор. Вих. 20:14; Вт. 5:18) та розвідного листа (Мт. 5:31-32; пор. Вт. 24:1), а друга в Мф. 5:33-48 – введена прислівником *πάλιν* («теж») в Мф. 5:33 – щодо присяги (Мт. 5:33-37; пор. Лв. 19:12; Вих. 20:7; Вт. 5:11); закону таліона (Мт. 5:38-42; пор. Вих. 21:24; Лв. 24:20; Вт. 19:21); любові до ворогів (Мф. 5:43-47; пор. Лв. 19:18)³⁰.

Мф. 6:1-18 становить другий текстуальний блок, який подає вчення Ісуса щодо сутності відносин з Богом у формі трьох класичних релігійних практик юдейської побожності: милостиня (Мф. 6:1-4), молитва (Мф. 6:5-15) і піст (Мф. 6:16-18)³¹. Текст спочатку наводить невідповідну поведінку чи поставу (Мф. 6:2.5.16) і згодом праведну (Мф. 6:3 і далі; Мф. 6:17 і далі). Навчання про молитву із центром з молитвою «Отче наш» в Мф. 6:9-13 представляє тематику усиновлення, згідно із якою джерелом «вищої» праведності є усвідомлення свого синівського статусу стосовно Бога Отця та у житті відповідно до цієї гідності. Не випадково, що «мотив Отця» загалом зустрічається в Мф. 5:1 – 8:1 аж 17 разів (Мф. 5,16.45.48; 6,1.4.6(двічі).8.9.14.15.18(двічі).26.32; 7,11.21), 10 з яких міститься саме в Мф. 6:1-18³². Третій текстуальний блок (Мф. 6:19 – 7:11) менш однорідний із тематичної точки зору, проте у своїй основі він подає подальше вчення Ісуса Христа щодо відносин з матеріальними речами, частково актуалізуючи вже підняті раніше теми³³.

Насамкінець, простежується тематично-концептуальний зв'язок між парадигматичним вступом до Нагірної проповіді в Мф. 5:3-16 (В) із її парадигматичним висновком у Мф. 7:13-27 (В')³⁴. Виходячи із структурно-контекстуального аналізу, блаженства в Мт 5:3-12 як програмно-спонукальні вислови знаходять свою ілюстрацію в мудрісних висловлюваннях Мф. 7:13-23. Окрім того, метафорична ампліфікація блаженств в Мф. 5:13-16 через ілюстрацію їхніх характерних якостей образом солі землі та світла світу проектує мотив «двох доріг», що є суттєвим для притч в Мф. 7:24-27 як заклик до вибору логіки Євангелії шляхом уникнення компромісів чи подвійних стандартів³⁵. У даному контексті варто підкреслити тематичний паралелізм

³⁰ Murani M. Il compimento della Torah. Gesù e la Scrittura in Mt 5,17-48. Bari: Edizioni Terra Santa, 2013. P. 87-89.

³¹ Lori G. Il Discorso della montagna, dono del Padre (Mt 5,1-8,1) (Retorica Biblica). Bologna: Dehoniane, 2013. P. 98.

³² Navarro L. S. La enseñanza de la montaña: comentario contextual a Mateo 5-7. Pamplona: Verbo Divino, 2005. P. 100.

³³ Umphrey R. A. The Role of Matthew 6:19-7:11 in the Sermon on the Mount (PhD Dissertation). Southern Baptist Theological Seminary, 2022. P. 100.

³⁴ Trites A. A. The Blessings and Warnings of the Kingdom: Matthew 5:3-12; 7:13-27. Review & Expositor. 1992. Vol. 8, issue 2. P. 183-192.

³⁵ Hartin P. J. Ethics in the Letter of James, the Gospel of Matthew, and the Didache: Their Place in Early Christian Literature / ed. by Van de Sandt H., Zangenberg J. K. Matthew, James, and

між аналогією на дім, розміщений на верху гори в Мф. 5:14б та дім, побудований на скелі в Мф. 7:24, де обидва тексти із метафорами дому використані автором як символ побудови автентичних відносин з Богом та правдивого учнівства³⁶.

2. СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНІ СКЛАДОВІ Мф. 5:3-16

2.1. Когезія та когерентність Мф. 5:3-16

На формальному рівні текст Мф. 5:3-16 становить органічно структуровану комунікативну одиницю, когезія якої базується на основі текстуальних взаємозв'язків між суміжними за семантичними полем термінів. Перш за все, існує текстуальне включення між виразами «*бо їхнє Царство Небесне*» в Мф. 5:3 і Мф. 5:10, які синонімічно та семантично пов'язані із виразами «*мене ради*» (Мф. 5:11), «*нагорода ... на небі*» (Мф. 5:12) та «*Отця, що на небі*» (Мф. 5:16)³⁷. Даний літературний прийом акцентує увагу на провідному мотиві тексту, а саме на темі входження в життя Небесного Царства через втілення блаженств (Мф. 5:3-10.11-12) та якість життя відповідно до його новизни (Мф. 5:13-16)³⁸. Отже, присутність терміну «*справедливість \ правда*» (δικαιοσύνη) в блаженстві голодних і спраглих справедливості (Мф. 5:6) та в блаженстві переслідуваних за правду (Мф. 5:10), яке програмує видиму реалізацію цієї справедливості, формує другорядну текстуальну інклюзію. Дана практика справедливості чи праведності конкретизована на основі тематичного зв'язку між Мф. 5:6.10 та Мф. 5:16, де вказівка про добрі вчинки \ діла, які є якісною характеристикою учнівства, тяжіє до концепції справедливості як цілковитої відповідності життя до норм Божого закону³⁹.

3 μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι,	ὅτι	αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.
4 μακάριοι οἱ πενθοῦντες,	ὅτι	αὐτοὶ παρακληθήσονται.

Didache: Three Related Documents in Their Jewish and Christian Settings (Society of Biblical Literature Symposium 45). Atlanta: Society of Biblical Literature, 2008. P. 311.

³⁶ Jones P. R. On Rock or Sand? The Two Foundations (Matthew 7:24-27, Luke 6:46-49). Review and Expositor. 2012. Vol. 109. P. 240.

³⁷ Pennington J. T. Heaven and Earth in the Gospel of Matthew (Supplements to Novum Testamentum 126). Leiden-Boston: Brill, 2007. P. 242.

³⁸ Allison D. Studies in Matthew: Interpretation Past and Present. Baker Academic, 2012. P. 176-181.

³⁹ Lutz U. Matteo. Commento ai capp. 1-7. Vol. 1. Brescia: Paideia, 2006. 305 p.; Stanton G. N. A Gospel for a New People: Studies in Matthew. T&T Clark, 1992. P. 299-300.

5 μακάριοι οί πραεῖς,	ὅτι	αὐτοὶ κληρονομήσουσιν τὴν γῆν.
6 μακάριοι οί πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην,	ὅτι	αὐτοὶ χορτασθήσονται.
7 μακάριοι οί ἐλεήμονες,	ὅτι	αὐτοὶ ἐλεηθήσονται.
8 μακάριοι οί καθαροὶ τῇ καρδίᾳ,	ὅτι	αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται.
9 μακάριοι οί εἰρηνοποιοί,	ὅτι	αὐτοὶ υἱοὶ θεοῦ κληθήσονται.
10 μακάριοι οί δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης,	ὅτι	αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.
11 μακάριοί ἐστε,	ὅταν	ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώκωσιν καὶ εἰπωσιν πᾶν πονηρὸν καθ' ὑμῶν [ψευδόμενοι] ἕνεκεν ἐμοῦ.
12 χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε,	ὅτι οὕτως γὰρ	ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ἐδίωξαν τοὺς προφῆτας τοὺς πρὸ ὑμῶν.
13 Ὑμεῖς ἐστε τὸ ἅλας τῆς γῆς·	ἐὰν δὲ	τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἀλισθήσεται; εἰς οὐδὲν ἰσχύει ἔτι εἰ μὴ βληθὲν ἔξω καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων.
14 Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου.	οὐ 15 οὐδὲ ἀλλ'	δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη· καίουσιν λύχνον καὶ τιθέασιν αὐτὸν ὑπὸ τὸν μόδιον ἐπὶ τὴν λυχνίαν, καὶ λάμπει πᾶσιν τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ
16 οὕτως λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων,	ὅπως	ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα καὶ δοξάσωσιν τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Окрім того, дієслівний зворот *ἐστε* («*ви [ε]*») в Мф. 5:11 творить текстуальне включення із емпатичним зворотом *Ὑμεῖς ἐστε* («*ви є*») в Мф. 5:13а.14а в контексті метафор солі землі та світла світу, демонструючи органічний зв'язок між програмою блаженств та якісними характеристиками учнів (пор. синонімічні вирази «*ваше світло*» та «*ваші добрі вчинки*» в Мф. 5:16). Як наслідок, об'єднуючим елементом тексту є ідеологічно-богословська інклюдія між виразами «*вбогі духом*» та «*нагорода ваша велика на небі*»

(Мф. 5:12): вбогість духу, з одного боку, стосується цілковитої залежності від Бога⁴⁰, з іншого боку, імпліцитно вказує на співпрацю людини з Богом у ділі спасіння, виражену в Мф. 5:13-16 двома аплікативними метафорами солі землі та світла світу, що має свою мету в осягненні есхатологічної нагороди (пор. Мф. 5:12). Варто сказати про текстуальний зв'язок між успадкуванням землі в Мф. 5:56 (*κληρονομήσουσιν τὴν γῆν*) та метафорою солі землі в Мф. 5:13а (*τὸ ἅλας τῆς γῆς*), оскільки тут, на землі, через реалізацію програми блаженств закладається фундамент есхатологічної участі у вічній спадщині⁴¹.

Окрім семантичних аспектів тексту, основою когезії Мф. 5:3-16 є сукупність скомпонованих в когерентну структуру фраз, тематична вісь яких послідовно розвивається в трьох менших текстуальних секвенціях: блаженства в Мф. 5:3-10 як програма Небесного Царства, перехідна ланка-заклик до аудиторії щодо актуалізації та втілення блаженств у Мф. 5:11-12 та дві аплікативні метафори в Мф. 5:13-16, які функціонують як ілюстрація характерних якостей та ідентичності аудиторії.

2.2. Програма блаженств (Мф. 5:3-10)

Текст Мф. 5:3-10 є першою текстуальною секвенцією, яка побудована в анафоричний спосіб на основі восьмиразового повторення терміну *μακάριοι* («блаженні», пор. Мф. 5:3.4.5.6.7.8.9.10) у протазисі кожної із фраз, що з точки зору мовленнєвої типології творить комплекс макаризмів⁴². У межах граматичної конструкції Мф. 5:3-10 простежується емпатичне вживання прикметника *μακάριοι* із відповідною кваліфікацією (вбогі духом, плачучі, лагідні, голодні та спрагли справедливості, милосердні, миротворці, чисті серцем, переслідувані за правду), що спрямовує потік комунікації тексту. Дане вживання позначене використанням стилістичної фігури асиндетону (*ἄσύνδετον*)⁴³, що творить просопологічну послідовність тексту та лексичний ланцюжок, який пов'язує Мф. 5:3-10 як щільну текстуальну одиницю. Восьмиразове вживання причинно-мотиваційної частки «бо» (*ὅτι*)⁴⁴ у речі-

⁴⁰ Neyrey J. H. Loss of Wealth, Loss of Family, Loss of Honor: The Cultural Context of the Original Makarisms in Q / ed. by Esler P. Modelling Early Christianity: Social-scientific Studies of the New Testament in its Context. New York: Routledge, 1995. P. 139-140.

⁴¹ Miegge G. Il Sermone sul Monte. Commentario esegetico. Torino: Claudiniana, 1970. P. 41-43.

⁴² Liou D. A comparative analysis of Psalm 1 and the Beatitudes in Matthew 5:3-12. Conspectus. 2016. Vol. 22, issue 9. P. 141-182.

⁴³ Decker R. J. Markan Idiolect in the Study of the Greek of the New Testament / ed. by Porter S. E., Pitts A. W. The Language of the New Testament: Context, History, and Development (Linguistic Biblical Studies 6). Leiden – Boston: Brill, 2013. P. 59-60.

⁴⁴ Levinsohn S. H. Is ὅτι an Interpretive Use Marker? / ed. by Porter S. E., Brook O'Donnell M. The Linguist as Pedagogue: Trends in the Teaching and Linguistic Analysis of the Greek New

тативній формі вводить аподозис кожної із фраз блаженств разом із теперішніми чи есхатологічними наслідками від їхнього втілення в життя. Деякі з цих програмних тверджень у другій частині містять відповідність до першої частини (наприклад, «засмучені... будуть утішені» і т.д.).

Текст Мф. 5:3-10 складається із двох збалансованих панелей з чотирма блаженствами в кожній (Мт 5:3-6 та Мт 5:7-10) і носить демонстративно-декларативний характер. Перші чотири блаженства у Мт 5:3-6 зосереджуються на темі відносин з Богом та визнанні цілковитої залежності від Бога й у своїй основі стосуються окремої особи та тяжіють до першого блаженства вбогих духом⁴⁵. Мф. 5:7-10 творить другу строфу із наступних чотирьох блаженств та подає модель поведінки стосовно ближніх. І одна й друга строфа обрамлена мотивом посідання Небесного Царства⁴⁶.

Простежується концептуальний зв'язок між двома панелями восьми блаженств. Перше і восьме блаженство стилістично творять передній план дискурсу Мф. 5:3-10 на основі вживання дієслів у теперішньому часі активного стану в аподозисі фраз: *αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν* («бо їхнє [є] Царство Небесне»)⁴⁷. Між першим і восьмим блаженствами вміщені інші шість блаженств, аподозис яких характерний вживанням дієслів у майбутньому часі пасивного стану («будуть утішені ... успадкують землю ... наситяться ... зазнають милосердя ... побачать Бога ... синами Божими назвуться»). Цей граматичний прийом носить назву *passivum divinum*, та імпліцитно вказує на Бога як суб'єкта дії⁴⁸. З точки зору дієслівного аспекту теперішній час першого і восьмого блаженства стосується статусу християн у їхньому посіданні Божого царства на основі визнання своєї цілковитої залежності від Бога (Мф. 5:3) та на практичному рівні в перенесенні різноманітних випробувань (Мф. 5:10) через видиме втілення справедливості чи праведності Божих дітей. Майбутній час мотиваційно-есхатологічної частини Мф. 5:4-9 розкриває екзистенційну позицію статусу християнина, яка базується на події Христа й осягне свою повну та остаточну реалізацію в есхатологічному майбутньому. У аподозисі Мф. 5:4-9 мова йде про Небесне Царство за допомогою взятих із Старого Завіту зображень, які на семантичному рівні є сино-

Testament (New Testament Monographs 11). Sheffield Phoenix Press, 2009. P. 165-167.

⁴⁵ Vampa E. L'interpretazione patristica di Mt 5, 3: 'Beati i poveri di spirito, perché di essi è il Regno dei Cieli'. *Teresianum*. 2005. Vol. 56, issue 2. P. 499-529.

⁴⁶ Gourgues M. Sur l'articulation des beatitudes. *Mattheennes* (Mt 5.3-12): une proposition. *New Testament Studies*. 1998. Vol. 44, issue 3. P. 341.

⁴⁷ Mowery R. L. The Matthean References to the Kingdom: Different Terms for Different Audiences. *Ephemerides Theologicae Lovanienses*. 1994. Vol. 70, issue 4. P. 398-405.

⁴⁸ Jeremias J. *New Testament Theology: The Proclamation of Jesus* / vol. 1. (New Testament Library). London: S.C.M. Press, 1971. P. 9-14.

німами до концепції Небесного Царства в Мф. 5:3.10: спадщина землі (Мт 5:5 \ \ Пс. 37:11); потіха (Мт 5:4 \ \ Іс. 66:11-13); насичення (Мт 5:6; Ам. 8:11); помидування (Мт 5:7 \ \ Єр. 33:6); бачення Бога (Мт 5:8 \ \ Пс. 42:3); Боже синівство (Мт 5:9 \ \ Вих. 4:22; Ос. 11:1). Це демонструє намір автора поглибити сенс виразу «Царство Небесне» (пор. Мф. 5:3.10) із його теперішніми та есхатологічними характеристиками⁴⁹.

Розвиток динаміки тексту характерний аргументативним *crescendo*, яке відображає ієрархічне «зростання» блаженств. Перше блаженство вбогих духом в Мф. 5:3 є фундаментальним, оскільки вводить того, хто вірить, в участь у Небеснім Царстві та відображає загальну поставу цілковитої залежності від Бога (див. Іс. 29:19; 61:1; Пс. 35:10)⁵⁰. Два наступні блаженства в Мф. 5:4-5 уточнюють та поглиблюють сенс першого і є його розвитком та уточненням (Пс. 37:11; Ам. 8:8; Єр. 16:5)⁵¹. Кваліфікація «блаженні голодні і спрагли справедливості» в Мф. 5:6 є тематичним та богословським осердям, до якого тяжіють усі вісім блаженств (пор. Ам. 8:11)⁵². Два наступні блаженства в Мф. 5:7-8 безпосередньо демонструють наслідки жаги справедливості: чинити милосердя – наслідувати Бога в Його поведінці (Мф. 5:7)⁵³ із притаманною автентичністю та щирістю чистоти серця, тобто інтегральністю всієї особи (Мф. 5:8; пор. Пс. 15:2; 24:4)⁵⁴. «Блаженні миротворці» в Мф. 5:9 є богословським висновком блаженств, оскільки термін «миротворці» (Прип. 10:10; Іс. 27:5) вказує на творення миру як на сповнення дару Божого спасіння тут і тепер, наслідком чого є мир і відсутність війни⁵⁵. Мф. 5:10 є практичним підсумком блаженств та виражає їхнє застосування в житті, що цілком ймовірно зможе призвести до переслідування за правду \ справедливості⁵⁶.

⁴⁹ Quarles C. The Blessings of the New Moses: An Examination of the Theological Purpose of the Matthean Beatitudes. *Journal for the Study of the Historical Jesus*. 2015. Vol. 13, issue 2-3. P. 305-325: автор наголошує на важливості Іс. 61 та інших вибраних текстів Старого Завіту як першочергового джерела для розуміння Мф. 5:3-12.

⁵⁰ Miegge G. Il Sermone sul Monte. *Commentario esegetico*. Torino: Claudiniana, 1970. P. 30-36: вираз «вбогі духом» міститься в документах Кумрану (пор. 1QM 14:7).

⁵¹ Powell M. A. Matthew's Beatitudes: Reversals and Rewards of the Kingdom. *Catholic Biblical Quarterly*. 1996. Vol. 58, issue 3. P. 464-465.

⁵² Przybylski B. Righteousness in Matthew and his World of Thought (Society for New Testament Studies Monograph Series 41). Cambridge University Press, 1981. P. 96-99.

⁵³ Stock K. Discorso della montagna Mt. 5-7: Le Beatitudini. Roma: Pontificio Istituto Biblico, 1988. P. 87-88: милосердя в С.З. було приписане переважно Богові (Вих. 34:6; 2 Хр. 30:9; Пс. 86:15 та ін.) і дуже рідко людині (пор. Прип. 11:17).

⁵⁴ Betz H. D. The Sermon on the Mount A Commentary on the Sermon on the Mount, including the Sermon on the Plain (Matthew 5:3-7:27 and Luke 6:20-49). Fortress Press, 1995. P. 134.

⁵⁵ Hanson P. D. War and Peace in the Hebrew Bible. *Union Seminary Review*. 1984. Vol. 38, issue 4. P. 341-362.

⁵⁶ Betz H. D. Essays on the Sermon on the Mount. Fortress Press, 1985. P. 22-24.

2.3. Заклик до актуалізації блаженств (Мф. 5:11-12)

Текст Мф. 5:11-12 є другою текстуальною секвенцією, яка носить спонукальний характер та спрямована як заклику до аудиторії із метою втілення блаженств. Перш за все, текстура Мф. 5:11-12 є дієслівною у своїй основі і характерна переходом до другої особи множини, що творить атмосферу заклику до аудиторії («ви...вас...ваша...вами») та скеровує дискурсивний потік до практичної актуалізації програми блаженств. Варто підкреслити, що Мт 5:11-12 не є дев'ятим і десятим блаженствами, хоча вираз «блаженні ви» (Мт 5:11) і «радійте і веселіться» (Мф. 5:12) тягнє до контексту блаженства⁵⁷. Окрім заклику до аудиторії, текст Мф. 5:11-12 є деталізацією та конкретизацією восьмого блаженства (пор. Мф. 5:10), що граматично позначене вживанням підрядного сполучника *ὅταν* («коли» в Мф. 5:11), який перериває інтенсивне повторення причинно-мотиваційної частки *ὅτι* («бо») в Мф. 5:3-10. Вжиток пасивного способу дієслів майбутнього часу в аподозисі Мф. 5:11 («будуть зневажати..., гонити та вигорювати всяке лихо, обмовляючи») у діаметральний спосіб протиставляється вжитку *passivum divinum* в аподозисі Мф. 5:4-9, де Бог був суб'єктом дії дієслів пасивного стану. З іншого боку, ці майбутні дієслова підпорядковані теперішньому часу імперативів *χαίrete καὶ ἀγαλλιάσθε* («радійте та веселіться») і номінальної фрази «нагорода ваша велика на небі» (Мф. 5:12), оскільки майбутні переслідування не можуть усунути радості від теперішнього посідання Небесного Царства та очікування його остаточного сповнення в есхатологічному майбутньому⁵⁸.

Два заключні імперативи в протазисі Мф. 5:12 переривають дієслівний потік фраз майбутнього часу в Мф. 5:11 та скеровують рух аргументації тексту до пророчої типології. Причинно-мотиваційна частка *ὅτι* («бо») вводить мотив есхатологічної нагороди як джерела радості та блаженства, а прислівник *οὕτως* («так бо») у поєднанні із емоційним сполучником *γάρ*, який носить мотиваційний сенс (досл. «дійсно»), вводить пророчу типологію як органічну частину ідентичності учнівства. Вона базується на минулому історії спасіння та досвіді Божих пророків («так бо переслідували про-

⁵⁷ Chan Y. S. L. The Ten Commandments and the Beatitudes: Biblical Studies and Ethics for Real Life. Rowman & Littlefield Publishers, 2012. P. 219-220.

⁵⁸ Green H. B. Matthew, Poet of the Beatitudes (Journal for the Study of the New Testament Supplement Series 203). Sheffield Academic Press, 2001. P. 245-251; Patte D. The Gospel According to Matthew: A Structural Commentary on Matthew's Faith. Fortress Press, 1987. P. 69.

років, які були перед вами»), оскільки теперішні скорботи єднають учнів із долею пророків Старого Завіту⁵⁹.

2.4. Дві аплікативні метафори (Мф. 5:13-16)

Мф. 5:13-16 як третя текстуальна секвенція парадигматичного вступу до Нагірної Проповіді є безпосередньо пов'язана із попереднім запрошенням Ісуса Христа до втілення блаженств в Мф. 5:11-12. Звернення до аудиторії в другій особі множини переймає попередній комунікативний потік фраз і водночас надає аргументації нових акцентів, окреслюючи ідентичність та статус адресатів за допомогою двох аплікативних метафор: солі землі та світла світу⁶⁰, проілюстрованих у формі коротких притч. В основі фраз лежить демонстрація як позитивних, так і негативних аспектів солі землі та світла світу.

Структура тексту Мф. 5:13-16 творить щільну систему паралельних між собою декларативних (Мф. 5:13а.14а) та протиставних фраз (Мф. 5:13б.14б-15), які гармонійно узгоджуються із заключним імперативом Мф. 5:16. Спочатку слідує ствердження із подальшим запереченням (Мф. 5:13б.14б-15), а допоміжні частки (*ἐάν δέ* в Мф. 5:13б та *οὐδὲ* в Мф. 5:14б-15) координують рух аргументації, скеровуючи її плін до програмно-спонукального висновку в Мф. 5:16, введеного прислівниками *οὕτως* («так ...») та *ὅπως* («щоб») ⁶¹.

Подвійний вжиток синтагми із займенникового звороту *ὑμεῖς* із дієсловом *ἐστέ* в протазисі Мф. 5:13а творить дискурсивну емфазу, метою якої є акцент на ідентичності аудиторії. Стверджувальний спосіб аргументації Мф. 5:13а вводить першу ілюстративну метафору солі землі, якій слідує протиставлення, позначене в Мф. 5:13б комбінацією умовної (*ἐάν*) та сполучної (*δέ*) часток у межах риторичного запитання про непотрібність звітрілої солі та ілюстративної притчі про її утилізацію. Дієслово *μωρανθῇ*⁶² («звітріє») в Мф. 5:13 стосується не стільки фізичних аспектів солі, яка втратила солоність

⁵⁹ Baasland E. Radical Philosophy of Life. Studies on the Sermon on the Mount (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 454). Tübingen: Mohr Siebeck, 2020. P. 469.

⁶⁰ Вибір даних метафор відображає як біблійні мотиви (Лв. 2:13; Чис. 18:19; Пс. 119:105), так і античну ментальність щодо фундаментальних аспектів побуту людини: сіль як очисник та консерватор, а світло як посередник бачення та пізнання. Пор. Navarro L. S. La enseñanza de la montaña: comentario contextual a Mateo 5-7. Pamplona: Verbo Divino, 2005. P. 100.

⁶¹ Kodjak A. A Structural Analysis of the Sermon on the Mount (Religion and Reason 34). Berlin: de Gruyter, 1986. P. 75-81.

⁶² Olmstead W. G. Matthew 1-14: A Handbook on the Greek Text. Baylor University Press, 2019. P. 82.

через присутність у ній різного роду домішок, скільки якісних аспектів віри та розуміння. Наголошення на непотрібності звітрілої солі підтверджене прогресивним *decrescendo* в Мф. 5:13б, а саме, «ні на що не придатна» та «викинути її геть, щоб топтали люди»⁶³.

Стверджувальний характер метафори світла світу в Мф. 5:14а плавно переходить у протиставлення (Мф. 5:14б-15), введене подвійним вжитком заперечних часток (*οὐ... οὐδέ*), а його параболічна форма розширює ідею вартості світла. Перша заперечна частка (*οὐ*) вводить притчу про місто на горі, яке не може сховатися, а друга (*οὐδέ*) – притчу про дім та світильник, акцентуючи за допомогою координаційного сполучника *καί*. Дві короткі притчі є комплементарними одна стосовно іншої в часово-просторовому контексті та носять когнітивний характер засвоєння логіки Небесного Царства із його прагматичними аспектами. Таким чином, текст прогресивно зосереджується на метафорі світла та його цінності, що буде розвинуто в Мф. 5:16 з точки зору програмно-спонукальної стратегії тексту⁶⁴.

Текст Мф. 5:16 є кліматичним пунктом прибуття аргументації перикопи та з синтаксичної точки зору характерний зміною дієслівних форм. Перш за все, прислівник *οὕτως* («так») вводить наказову форму аориста третьої особи однини *λαμψάτω* («нехай світить»), яка ототожнює світло з добрими вчинками, а прислівник мети *ἵνα* («щоб») вводить умовні аористи третьої особи множини *ἴδωσιν* (досл. «бачили») та *δοξάσωσιν* («прославляли»). На граматичному рівні чергування наказового та умовного способів дієслів вказує на остаточну мету втілення блаженств, яка полягає в участі у житті Небесного Царства (пор. Мф. 5:3.10), свідченні цієї Божественної якості життя світові та прославлення Небесного Отця⁶⁵.

3. ПРАГМАТИЧНА СКЛАДОВА МФ. 5:3-16

Аналіз контекстуальних, структурних, синтаксичних та семантичних аспектів Мф. 5:3-16 органічно веде до кінцевого етапу статті, а саме – окреслення прагматичної фокалізації тексту, що є вирішальним для розуміння його стратегії. Комунікативно-прагматичні аспекти тексту підтверджені типологією мовленнєвого жанру, оскільки текст Мф. 5:3-16 характерний поєд-

⁶³ Grasso S. Il Vangelo di Matteo. Commento esegetico e teologico. Roma: Città Nuova, 2014. P. 156.

⁶⁴ Fabris R. Matteo. Traduzione e commento di Rinaldo Fabris. Roma: Borla, 1998. P. 131-132.

⁶⁵ Betz H. D. The Sermon on the Mount A Commentary on the Sermon on the Mount, including the Sermon on the Plain (Matthew 5:3-7:27 and Luke 6:20-49). Fortress Press, 1995. P. 163-165.

нанням «макаризмів»⁶⁶ в Мф. 5:3-12 та оформлених в жанрі *מָשָׁל* (*māshāl*)⁶⁷ параболічних висловлювань в Мф. 5:13-16, метою яких є накреслити оперативну модель для наслідування, а вираз «добрі вчинки» в Мф. 5:16 функціонує як стисла характеристика блаженств. Декларативні фрази «макаризмів» в Мф. 5:3-10 окреслюють ідентичність та статус блаженних поряд із апеляцією Ісуса Христа до аудиторії в Мф. 5:11-12, а дві аплікативні метафори в Мф. 5:13-16 ілюструють якісні характеристики та статус учнів із вказівками на їхню місію та завдання у світі, оформлене у стилі «двох доріг»⁶⁸. Перформативні аспекти вчення Ісуса ведуть до засвоєння парадоксальної логіки Небесного Царства та його стандартів⁶⁹ задля досягнення есхатологічної нагороди, а метафори солі землі та світла світу функціонують як символи формування характеру аудиторії у їхніх вертикальних (людина-Бог) і горизонтальних (людина-людина; людина-світ) стосунках як відповідальність за втілення програми блаженств⁷⁰. Подібно до пророків Ізраїлю, спільнота учнів буде переслідувана за свою відданість праведності та Небесному Царству. Однак, це є приводом для радості через велику нагороду, яку вони мають на небі (Мф. 5:12). Світ неминуче помічає їхні добрі вчинки (Мф. 5:16), які за своєю суттю не можуть бути непоміченими (Мф. 5:15), і це парадоксально призводить до того, що учні стаються світлом для всіх народів (пор. Мф. 28:16-20), своїм свідченням випромінюючи світло Отця та Ісуса Христа (пор. Мф. 4:16)⁷¹.

У межах інтертекстуальних зв'язків текст Мф. 5:3-16 демонструє семантико-прагматичну тяглість із Старим Завітом та водночас його актуалізацію у світлі події Христа та Його вчення. Як наслідок, парадигматичний вступ до Нагірної проповіді у своїй основі містить імпліцитну христологію як основу

⁶⁶ Островський Р. Богословські аспекти Нагірної проповіді (Мт 5:3-12). Наукові записки УКУ: Богослов'я. 2015. Vol. 2. Р. 80-84; Vila Porras C. De la exégesis de las bienaventuranzas a su praxis cristiana Mateo 5, 3-10. Cuestiones Teológicas. 2013. Vol. 40, issue 93. P. 190-192.

⁶⁷ Термін *מָשָׁל* (*māshāl*) походить від дієслова *מָשַׁל* (*māshal*), яке означає «домінувати, скеровувати, управляти». Тому, *מָשָׁל* скерує життя людини в напрямку життя згідно із принципами Божої мудрості. Пор. Curkpatrick S. Between mashal and parable: «likeness» as a metonymic enigma. Horizons in Biblical Theology. 2002. Vol. 24, issue 1. P. 58-71.

⁶⁸ Paschke B. Matthäus 5,13-16 als Antizipation des nachösterlichen Missionsbefehls?: narrativ-kritische Überlegungen. European journal of theology. 2012. Vol. 21, issue 2. P. 100-106.

⁶⁹ Neyrey J. H. Honor and Shame in the Gospel of Matthew Paperback. Westminster John Knox Press, 1998. P. 187-189.

⁷⁰ Pennington J. T. Heaven and Earth in the Gospel of Matthew (Supplements to Novum Testamentum 126). Leiden-Boston: Brill, 2007. 346 p.; Culpepper R. A. Matthew. A Commentary (New Testament Library). Westminster John Knox Press, 2021. P. 168; Talbert C. H. Matthew (Paideia). Baker Academic, 2010. P. 79-80.

⁷¹ Overman J. A. Matthew's Gospel and Formative Judaism: The Social World of the Matthean Community. Fortress Press, 1990. P. 95.

для наслідування. Сам Ісус є втіленням Блаженств: Ісус виявляв лагідність (Мф. 11:29; 21:5); сумував та тужив (Мф. 26:36-37); чинив справедливість і сповнив усе до кінця (Мф. 3:15; 27:19); був милосердним (Мф. 9:27; 15:22; 17:15; 20:30-31); був переслідуваний (Мф. 26:1 – 27:66). Авторитетне навчання Ісуса Христа проілюстроване в Його житті та стає моделлю для наслідування. Тому, в кінцевому результаті Мф. 5:3-16 – це досконалий автопортрет Ісуса Христа та втілення радості, яку приносить Царство Небесне⁷², а ілюстративні метафори про місто на горі (Мф. 5:15; пор. Іс. 2:3-4) та світло світу (Мф. 5:14; пор. Ів. 9:4) у символічний спосіб посиляється на навчання Ісуса та постанови нової спільноти Месії, яка, крокуючи з підніжжя гори блаженств, живе автентичною праведністю та несе світло Бога у світ⁷³.

Висновки. Комунікативно-прагматичний підхід до аналізу Мф. 5:3-16 сприяє ефективному розумінню комунікативної стратегії та прагматичної фокалізації дискурсу Ісуса Христа. У межах статті здійснено аналіз літературно-ситуативного, синтаксично-семантичного та прагматичного аспектів мовлення в межах герменевтичного окреслення їхнього тісного зв'язку з біблійною екзегезою:

- літературно-ситуативний контекст показав місце та роль Мф. 5:3-16 в межах Нагірної проповіді (Мф. 5:1 – 8:1) і його функцію як парадигматичного вступу щодо побудови фундаментальних вимог для автентичної праведності (пор. Мф. 5:21 – 7:11). Підкреслено тематично-концептуальний зв'язок Мф. 5:3-16 із Мф. 7:13-27 як парадигматичне завершення до Нагірної проповіді на основі тематики учнівства та мотиву «двох доріг»;
- аналіз синтаксично-семантичних складових Мф. 5:3-16 продемонстрував когерентність і когезію перикопи в її менших секвенціях: програма блаженств в комплексі демонстративно-декларативних фраз (Мф. 5:3-10) із безпосередньою апеляцією до аудиторії та закликом до втілення блаженств (Мф. 5:11-12); ампліфікацію даних мотивів через метафорично-параболічну аргументацію Мф. 5:13-16, яка вказує на характерні якості практики блаженств та учнівства;
- аналіз лінгвістично-комунікативних аспектів (літературно-ситуативний контекст, синтаксис та семантика) органічно веде до ідентифіка-

⁷² Meier J. P. The Vision of Matthew: Christ, Church, and Morality in the First Gospel. Paulist Press, 1979. P. 63.

⁷³ Garland D. E. Reading Matthew: A Literary and Theological Commentary (Reading the New Testament). Smyth & Helwys Publishing, 2001. P. 60; Howell D. B. Matthew's Inclusive Story: A Study in the Narrative Rhetoric of the First Gospel (Journal for the Study of the New Testament Supplement Series 42). Sheffield Academic Press, 1990. P. 132: відсутність часових вказівок в Мт 5:3-16 вказує на актуальність вчення Ісуса для християн всіх часів і пір.

- ції прагматичної фокалізації дискурсу Ісуса Христа в Мф. 5:3-16. У своїй основі прагматичні складові дискурсу накреслюють програму для наслідування та містять імпліцитну христологію, де Особа Ісуса Христа є прикладом *par excellence* втілення програми Небесного Царства в її теперішніх та есхатологічних аспектах;
- об'єктом подальших досліджень може стати аналіз контекстуальних та богословських зв'язків Мф. 5:3-16 із Мф. 7:13-27 як парадигматичного висновку до Нагірної проповіді Ісуса.

Список джерел і літератури:

1. *Святе Письмо Старого і Нового Завіту*: в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араам. та грец. текстами. Київ: Місіонер, 2008. Ч. 1: Старий Завіт. 1126 с.; Ч. 2: Новий Завіт. 350 с.
2. *Aland B., Aland K., Karavidopoulos J., Martini C. M., Metzger B. M.* Novum Testamentum Graece. 28th rev. ed. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2012. 1728 p.
3. *Островський Р.* Богословські аспекти Нагірної проповіді (Мт 5:3-12). Наукові записки УКУ: Богослов'я. 2015. Vol. 2. P. 80-84.
4. *Acosta R.* Justicia y Reino de los Cielos: análisis literario de las Bienaventuranzas de Mateo. Theologica Xaveriana. 2003. Vol. 147. P. 317-348.
5. *Aletti J. -N.* Il Messia sofferente. Una sfida per Matteo, Marco e Luca. Saggio sulla tipologia dei Vangeli sinottici. Brescia: Queriniana, 2021. 176 p.
6. *Allison D.* Studies in Matthew: Interpretation Past and Present. Baker Academic, 2012. P. 176-181.
7. *Baasland E.* Radical Philosophy of Life. Studies on the Sermon on the Mount (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 454). Tübingen: Mohr Siebeck, 2020. 685 p.
8. *Bauer D. R.* The structure of Matthew's Gospel: A Study in Literary Design (Bible and Literature Series 15). The Almond Press, 1989. P. 94-95.
9. *Berner U.* Die Bergpredigt: Rezeption und Auslegung im 20. Jahrhundert. Vandenhoeck & Ruprecht, 1985. 290 p.
10. *Betz H. D.* Essays on the Sermon on the Mount. Fortress Press, 1985. 192 p.
11. *Betz H. D.* The Sermon on the Mount A Commentary on the Sermon on the Mount, including the Sermon on the Plain (Matthew 5:3-7:27 and Luke 6:20-49). Fortress Press, 1995. 736 p.
12. *Chan Y. S. L.* The Ten Commandments and the Beatitudes: Biblical Studies and Ethics for Real Life. Rowman & Littlefield Publishers, 2012. 284 p.
13. *Carter W.* Narrative/Literary Approaches to Matthean Theology: the 'Reign of the Heavens' as an Example (Mt. 4.17-5.12). Journal for the Study of the New Testament. 1997. Vol. 20, issue 67. P. 14-24.

14. Culpepper R. A. Matthew. A Commentary (New Testament Library). Westminster John Knox Press, 2021. 664 p.
15. Curkpatrick S. Between mashal and parable: «likeness» as a metonymic enigma. Horizons in Biblical Theology. 2002. Vol. 24, issue 1. P. 58-71.
16. De Sousa Silva C. Abordagem pragmatolinguística de textos bíblicos. Perspectiva teológica. 2019. Vol. 51, issue 2. P. 297-311.
17. Deberge P. La justicia en el Nuevo Testamento (Cuadernos Biblicos 115). Verbo Divino: Navarra, 2003. 64 p.
18. Decker R. J. Markan Idiolect in the Study of the Greek of the New Testament / ed. by Porter S. E., Pitts A. W. The Language of the New Testament: Context, History, and Development (Linguistic Biblical Studies 6). Leiden – Boston: Brill, 2013. P. 59-60.
19. Du Toit A. B. Analysis of the structure of MT 4:23-5:48. Neotestamentica. 1977. Vol. 11, issue. 1. P. 35-36.
20. Fai E. The Old Testament in Matthew's Gospel. The American Journal of Biblical Theology. 2022. Vol. 26, issue 31. P. 4-5.
21. Fabris R. Matteo. Traduzione e commento di Rinaldo Fabris. Roma: Borla, 1998. 704 p.
22. Garland D. E. Reading Matthew: A Literary and Theological Commentary (Reading the New Testament). Smyth & Helwys Publishing, 2001. 296 p.
23. Gourgues M. Sur l'articulation des beatitudes. Mattheennes (Mt 5.3-12): une proposition. New Testament Studies. 1998. Vol. 44, issue 3. P. 341.
24. Grasso S. Il Vangelo di Matteo. Commento esegetico e teologico. Roma: Città Nuova, 2014. 974 p.
25. Green H. B. Matthew, Poet of the Beatitudes (Journal for the Study of the New Testament Supplement Series 203). Sheffield Academic Press, 2001. 352 p.
26. Grilli M. Autore e lettore: il problema della comunicazione nell'ambito dell'esegesi biblica. Gregorianum. 1993. Vol. 74, issue 3. P. 447-450.
27. Grilli M., Langner C. Comentario al Evangelio de Mateo (Evangelio y Cultura 5). Verbo Divino, 2011. 760 p.
28. Grilli M. Comunità e Missione: le direttive di Matteo (Theologie XXIII). Frankfurt am Mein: Peter Lang, 1992. 361 p.
29. Grilli M. Evento comunicativo e interpretazione di un testo biblico. Gregorianum. 2002. Vol. 83, issue 4. P. 655-678.
30. Grilli M. Importancia de la lingüística pragmática en la hermenéutica bíblica. Revista Bíblica. 2020. Vol. 82, issue 1-2. P. 143-66.
31. Grilli M. Interpretação e ação: a instância pragmática do texto bíblico / ed. by Grilli M., Giudi V., Obara E. M. Comunicação e pragmática na exegese bíblica. Sao Paulo: Paulinas, 2020. P. 21-56.
32. Grilli M. Vangeli sinottici e Atti degli apostoli (Fondamenta). Bologna: Dehoniane, 2016. 304 p.
33. Guelich R. The Antitheses of Matthew v. 21–48: Traditional and/or Redactional? New Testament Studies. 1976. Vol. 22. P. 444-457.

34. *Hanson P. D.* War and Peace in the Hebrew Bible. *Union Seminary Review*. 1984. Vol. 38, issue 4. P. 341-362.
35. *Hartin P. J.* Ethics in the Letter of James, the Gospel of Matthew, and the Didache: Their Place in Early Christian Literature / ed. by Van de Sandt H., Zangenberg J. K. *Matthew, James, and Didache: Three Related Documents in Their Jewish and Christian Settings (Society of Biblical Literature Symposium 45)*. Atlanta: Society of Biblical Literature, 2008. P. 311.
36. *Hedrick T. J.* Jesus as Shepherd in the Gospel of Matthew (Doctoral thesis). Durham University, 2007. 388 p.
37. *Howell D. B.* Matthew's Inclusive Story: A Study in the Narrative Rhetoric of the First Gospel (Journal for the Study of the New Testament Supplement Series 42). Sheffield Academic Press, 1990. 304 p.
38. *Jeremias J.* New Testament Theology: The Proclamation of Jesus / vol. 1. (New Testament Library). London: S.C.M. Press, 1971. 330 p.
39. *Jones P. R.* On Rock or Sand? The Two Foundations (Matthew 7:24-27, Luke 6:46-49). *Review and Expositor*. 2012. Vol. 109. P. 240.
40. *Kissinger W. S.* The Sermon on the Mount: A History of Interpretation And Bibliography (ATLA Bibliography Series 3). Scarecrow Press, 1975. 310 p.
41. *Kodjak A.* A Structural Analysis of the Sermon on the Mount (Religion and Reason 34). Berlin: de Gruyter, 1986. 244 p.
42. *Levinsohn S. H.* Is ὅτι an Interpretive Use Marker? / ed. by Porter S. E., Brook O'Donnell M. *The Linguist as Pedagogue: Trends in the Teaching and Linguistic Analysis of the Greek New Testament (New Testament Monographs 11)*. Sheffield Phoenix Press, 2009. P. 165-167.
43. *Lioy D.* A comparative analysis of Psalm 1 and the Beatitudes in Matthew 5:3-12. *Conspectus*. 2016. Vol. 22, issue 9. P. 141-182.
44. *Lori G.* Il Discorso della montagna, dono del Padre (Mt 5,1-8,1) (Retorica Biblica). Bologna: Dehoniane, 2013. 264 p.
45. *Lutz U.* Matteo. Commento ai capp. 1-7. Vol. 1. Brescia: Paideia, 2006. 632 p.
46. *Meier J. P.* Matthew (New Testament Message 3). Wilmington: Michael Glazier, 1980. 396 p.
47. *Meier J. P.* The Vision of Matthew: Christ, Church, and Morality in the First Gospel. Paulist Press, 1979. 280 p.
48. *Miegge G.* Il Sermone sul Monte. Commentario esegetico. Torino: Claudiniana, 1970. 284 p.
49. *Mowery R. L.* The Matthean References to the Kingdom: Different Terms for Different Audiences. *Ephemerides Theologicae Lovanienses*. 1994. Vol. 70, issue 4. P. 398-405.
50. *Murani M.* Il compimento della Torah. Gesù e la Scrittura in Mt 5,17-48. Bari: Edizioni Terra Santa, 2013. P. 87-89.
51. *Navarro L. S.* La enseñanza de la montaña: comentario contextual a Mateo 5-7. Pamplona: Verbo Divino, 2005. 214 p.
52. *Neyrey J. H.* Loss of Wealth, Loss of Family, Loss of Honor: The Cultural Context of the Original Makarisms in Q / ed. by Esler P. *Modelling Early Christianity: Social-*

- scientific Studies of the New Testament in its Context. New York: Routledge, 1995. P. 139-140.
53. Neyrey J. H. Honor and Shame in the Gospel of Matthew Paperback. Westminster John Knox Press, 1998. 296 p.
54. Olmstead W. G. Matthew 1-14: A Handbook on the Greek Text. Baylor University Press, 2019. 456 p.
55. Overman J. A. Matthew's Gospel and Formative Judaism: The Social World of the Matthean Community. Fortress Press, 1990. 176 p.
56. Paschke B. Matthäus 5,13-16 als Antizipation des nachösterlichen Missionsbefehls?: narrativ-kritische Überlegungen. European journal of theology. 2012. Vol. 21, issue 2. P. 100-106.
57. Patte D. Discipleship according to the Sermon on the mount: four legitimate readings, four plausible views of discipleship, and their relative values. Trinity Press International, 1996. 416 p.
58. Patte D. The Gospel According to Matthew: A Structural Commentary on Matthew's Faith. Fortress Press, 1987. 432 p.
59. Peabody D. B. One Gospel From Two: Mark's Use of Matthew and Luke. Trinity Press, 2002. 448 p.
60. Pennington J. T. Heaven and Earth in the Gospel of Matthew (Supplements to Novum Testamentum 126). Leiden-Boston: Brill, 2007. 416 p.
61. Powell M. A. Matthew's Beatitudes: Reversals and Rewards of the Kingdom. Catholic Biblical Quarterly. 1996. Vol. 58, issue 3. P. 464-465.
62. Przybylski B. Righteousness in Matthew and his World of Thought (Society for New Testament Studies Monograph S. 41). Cambridge University Press, 1981. 200 p.
63. Quarles C. The Blessings of the New Moses: An Examination of the Theological Purpose of the Matthean Beatitudes. Journal for the Study of the Historical Jesus. 2015. Vol. 13, issue 2-3. P. 305-325.
64. Rohmer C. Valeurs et paraboles. Une lecture du discours en Matthieu 13, 1-53 (Études Bibliques 66). Pende, 2013. P. 31-37.
65. Roig Cervera M. A. La estructura literaria del Evangelio de San Mateo (PhD Dissertation). Universidad Complutense de Madrid, 1995. 289 p.
66. Stanton G. N. A Gospel for a New People: Studies in Matthew. T&T Clark, 1992. 440 p.
67. Stassen G. H. The Fourteen Triads of the Sermon on the Mount (Matthew 5:21-7:12). Journal of Biblical Literature 2003. Vol. 122, issue 2. P. 267-308.
68. Stock K. Discorso della montagna Mt. 5-7: Le Beatitudini. Roma: Pontificio Istituto Biblico, 1988. 135 p.
69. Talbert C. H. Matthew (Paideia). Baker Academic, 2010. 400 p.
70. Trites A. A. The Blessings and Warnings of the Kingdom: Matthew 5:3-12; 7:13-27. Review & Expositor. 1992. Vol. 8, issue 2. P. 183-192.
71. Umphrey R. A. The Role of Matthew 6:19-7:11 in the Sermon on the Mount (PhD Dissertation). Southern Baptist Theological Seminary, 2022. P. 100.
72. Vampa E. L'interpretazione patristica di Mt 5, 3: 'Beati i poveri di spirito, perché di essi è il Regno dei Cieli'. Teresianum. 2005. Vol. 56, issue 2. P. 499-529.

73. Vila Porras C. De la exégesis de las binaventuranas a su praxis cristiana Mateo 5,3-10. Cuestiones teológicas. 2013. Vol. 40, issue 39. P. 173-196.
74. Viljoen F. P. Jesus' halakhic argumentation on the true intention of the law in Matthew 5:21–48. Verbum et Ecclesia. 2013. Vol. 34, issue 1. P. 1-12.

References:

1. *Sviatе Pysmo Staroho i Novoho Zavitu*: v 2-kh ch. (2008) / per. o. I. Khomenko; povnyi per., zdiisnenyi za oryhin. yevr., aram. ta hrets. tekstamy. Kyiv: Misioner.
2. Aland B., Aland K., Karavidopoulos J., Martini C. M., Metzger B. M. (2012). *Novum Testamentum Graece*. 28th rev. ed. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft [In Greek].
3. Ostrovsky R. (2015). Theological Aspects of the Sermon on the Mount (Matthew 5:3-12). *Analecta of the UCU: Theology*. Vol. 2.
4. Acosta R. (2003). Justicia y Reino de los Cielos: análisis literario de las Bienaventuranas de Mateo. *Theologica Xaveriana*. Vol. 147 [in Spanish].
5. Aletti J. -N. (2021). Il Messia sofferente. Una sfida per Matteo, Marco e Luca. Saggio sulla tipologia dei Vangeli sinottici. Brescia: Queriniana [in Italian].
6. Allison D. (2012). *Studies in Matthew: Interpretation Past and Present*. Baker Academic [in English].
7. Baasland E. (2020). *Radical Philosophy of Life. Studies on the Sermon on the Mount (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 454)*. Tübingen: Mohr Siebeck [in German].
8. Bauer D. R. (1989) *The structure of Matthew's Gospel: A Study in Literary Design (Bible and Literature Series 15)*. The Almond Press [in English].
9. Berner U. (1985). *Die Bergpredigt: Rezeption und Auslegung im 20. Jahrhundert*. Vandenhoeck & Ruprecht [in German].
10. Betz H. D. (1985). *Essays on the Sermon on the Mount*. Fortress Press [in English].
11. Betz H. D. (1995). *The Sermon on the Mount A Commentary on the Sermon on the Mount, including the Sermon on the Plain (Matthew 5:3-7:27 and Luke 6:20-49)*. Fortress Press [in English].
12. Chan Y. S. L. (2012). *The Ten Commandments and the Beatitudes: Biblical Studies and Ethics for Real Life*. Rowman & Littlefield Publishers [in English].
13. Carter W. (1997). Narrative/Literary Approaches to Matthean Theology: the 'Reign of the Heavens' as an Example (Mt. 4.17-5.12). *Journal for the Study of the New Testament*. Vol. 20, issue 67 [in English].
14. Culpepper R. A. (2021). *Matthew. A Commentary (New Testament Library)*. Westminster John Knox Press [in English].
15. Curkpatrick S. (2002). Between mashal and parable: «likeness» as a metonymic enigma. *Horizons in Biblical Theology*. Vol. 24, issue 1 [in English].
16. De Sousa Silva C. (2019). Abordagem pragmatolinguística de textos bíblicos. *Perspectiva teológica*. Vol. 51, issue 2 [in Portuguese].

17. Deberge P. (2003). La justicia en el Nuevo Testamento (Cuadernos Biblicos 115). Verbo Divino: Navarra [in Spanish].
18. Decker R. J. (2013). Markan Idiolect in the Study of the Greek of the New Testament / ed. by Porter S. E., Pitts A. W. The Language of the New Testament: Context, History, and Development (Linguistic Biblical Studies 6). Leiden – Boston: Brill [in English].
19. Du Toit A. B. (1977). Analysis of the structure of MT 4:23-5:48. *Neotestamentica*. Vol. 11, issue. 1 [in English].
20. Fai E. (2022). The Old Testament in Matthew's Gospel. *The American Journal of Biblical Theology*. Vol. 26, issue 31 [in English].
21. Fabris R. (1998). Matteo. Traduzione e commento di Rinaldo Fabris. Roma: Borla [in Italian].
22. Garland D. E. (2001). Reading Matthew: A Literary and Theological Commentary (Reading the New Testament). Smyth & Helwys Publishing [in English].
23. Gourgues M. (1998). Sur l'articulation des beatitudes. Mattheennes (Mt 5.3-12): une proposition. *New Testament Studies*. Vol. 44, issue 3 [in French].
24. Grasso S. (2014). Il Vangelo di Matteo. Commento esegetico e teologico. Roma: Città Nuova [in Italian].
25. Green H. B. (2001). Matthew, Poet of the Beatitudes (Journal for the Study of the New Testament Supplement Series 203). Sheffield Academic Press [in English].
26. Grilli M. (1993). Autore e lettore: il problema della comunicazione nell'ambito dell'esegesi biblica. *Gregorianum*. Vol. 74, issue 3 [in Italian].
27. Grilli M., Langner C. (2011). Comentario al Evangelio de Mateo (Evangelio y Cultura 5). Verbo Divino [in Spanish].
28. Grilli M. (1992). Comunità e Missione: le direttive di Matteo (Theologie XXIII). Frankfurt am Mein: Peter Lang [in Italian].
29. Grilli M. (2002). Evento comunicativo e interpretazione di un testo biblico. *Gregorianum*. Vol. 83, issue 4 [in Italian].
30. Grilli M. (2020). Importancia de la lingüística pragmática en la hermenéutica bíblica. *Revista Bíblica*. Vol. 82, issue 1-2 [in Spanish].
31. Grilli M. (2020). Interpretação e ação: a instância pragmática do texto bíblico / ed. by Grilli M., Giudi V., Obara E. M. Comunicação e pragmática na exegese bíblica. Sao Paulo: Paulinas [in Spanish].
32. Grilli M. (2016). Vangeli sinottici e Atti degli apostoli (Fondamenta). Bologna: Dehoniane [in Italian].
33. Guelich R. (1976). The Antitheses of Matthew v. 21–48: Traditional and/or Redactional? *New Testament Studies*. Vol. 22 [in English].
34. Hanson P. D. (1984). War and Peace in the Hebrew Bible. *Union Seminary Review*. Vol. 38, issue 4 [in English].
35. Hartin P. J. (2008). Ethics in the Letter of James, the Gospel of Matthew, and the Didache: Their Place in Early Christian Literature / ed. by Van de Sandt H., Zangenberg J. K. Matthew, James, and Didache: Three Related Documents in Their Jewish and Christian Settings (Society of Biblical Literature Symposium 45). Atlanta: Society of Biblical Literature [in English].

36. *Hedrick T. J.* (2007). *Jesus as Shepherd in the Gospel of Matthew* (Doctoral thesis). Durham University [in English].
37. *Howell D. B.* (1990). *Matthew's Inclusive Story: A Study in the Narrative Rhetoric of the First Gospel* (Journal for the Study of the New Testament Supplement Series 42). Sheffield Academic Press [in English].
38. *Jeremias J.* (1971). *New Testament Theology: The Proclamation of Jesus* / vol. 1. (New Testament Library). London: S.C.M. Press [in English].
39. *Jones P. R.* (2012). *On Rock or Sand? The Two Foundations* (Matthew 7:24-27, Luke 6:46-49). *Review and Expositor*. Vol. 109 [in English].
40. *Kissinger W. S.* (1975). *The Sermon on the Mount: A History of Interpretation And Bibliography* (ATLA Bibliography Series 3). Scarecrow Press [in English].
41. *Kodjak A.* (1986). *A Structural Analysis of the Sermon on the Mount* (Religion and Reason 34). Berlin: de Gruyter [in English].
42. *Levinsohn S. H.* (2009). *Is ὅτι an Interpretive Use Marker?* / ed. by Porter S. E., Brook O'Donnell M. *The Linguist as Pedagogue: Trends in the Teaching and Linguistic Analysis of the Greek New Testament* (New Testament Monographs 11). Sheffield Phoenix Press [in English].
43. *Lioy D.* (2016). *A comparative analysis of Psalm 1 and the Beatitudes in Matthew 5:3-12*. *Conspectus*. Vol. 22, issue 9 [in English].
44. *Lori G.* (2013). *Il Discorso della montagna, dono del Padre (Mt 5,1-8,1)* (Retorica Biblica). Bologna: Dehoniane [in Italian].
45. *Lutz U.* (2006). *Matteo. Commento ai capp. 1-7*. Vol. 1. Brescia: Paideia [in Italian].
46. *Meier J. P.* (1980). *Matthew* (New Testament Message 3). Wilmington: Michael Glazier [in English].
47. *Meier J. P.* (1979). *The Vision of Matthew: Christ, Church, and Morality in the First Gospel*. Paulist Press [in English].
48. *Miege G.* (1970). *Il Sermone sul Monte. Commentario esegetico*. Torino: Claudiniana [in Italian].
49. *Mowery R. L.* (1994). *The Matthean References to the Kingdom: Different Terms for Different Audiences*. *Ephemerides Theologicae Lovanienses*. Vol. 70, issue 4 [in English].
50. *Murani M.* (2013). *Il compimento della Torah. Gesù e la Scrittura in Mt 5,17-48*. Bari: Edizioni Terra Santa [in Italian].
51. *Navarro L. S.* (2005). *La enseñanza de la montaña: comentario contextual a Mateo 5-7*. Pamplona: Verbo Divino [in Spanish].
52. *Neyrey J. H.* (1995). *Loss of Wealth, Loss of Family, Loss of Honor: The Cultural Context of the Original Makarisms in Q* / ed. by Esler P. *Modelling Early Christianity: Social-scientific Studies of the New Testament in its Context*. New York: Routledge [in English].
53. *Neyrey J. H.* (1998). *Honor and Shame in the Gospel of Matthew* Paperback. Westminster John Knox Press [in English].
54. *Olmstead W. G.* (2019). *Matthew 1-14: A Handbook on the Greek Text*. Baylor University Press [in English].

55. Overman J. A. (1990). *Matthew's Gospel and Formative Judaism: The Social World of the Matthean Community*. Fortress Press [in English].
56. Paschke B. (2012). Matthäus 5,13-16 als Antizipation des nachösterlichen Missionsbefehls?: narrativ-kritische Überlegungen. *European journal of theology*. Vol. 21, issue 2 [in German].
57. Patte D. (1996). *Discipleship according to the Sermon on the mount: four legitimate readings, four plausible views of discipleship, and their relative values*. Trinity Press International [in English].
58. Patte D. (1987). *The Gospel According to Matthew: A Structural Commentary on Matthew's Faith*. Fortress Press [in English].
59. Peabody D. B. (2002). *One Gospel From Two: Mark's Use of Matthew and Luke*. Trinity Press [in English].
60. Pennington J. T. (2007). *Heaven and Earth in the Gospel of Matthew (Supplements to Novum Testamentum 126)*. Leiden-Boston: Brill [in English].
61. Powell M. A. (1996). *Matthew's Beatitudes: Reversals and Rewards of the Kingdom*. *Catholic Biblical Quarterly*. Vol. 58, issue 3 [in English].
62. Przybylski B. (1981). *Righteousness in Matthew and his World of Thought (Society for New Testament Studies Monograph Series 41)*. Cambridge University Press [in English].
63. Quarles C. (2015). *The Blessings of the New Moses: An Examination of the Theological Purpose of the Matthean Beatitudes*. *Journal for the Study of the Historical Jesus*. Vol. 13, issue 2-3 [in English].
64. Rohmer C. (2013). Valeurs et paraboles. Une lecture du discours en Matthieu 13, 1-53 (*Études Bibliques 66*). Pende [in French].
65. Roig Cervera M. A. (1995). *La estructura literaria del Evangelio de San Mateo (PhD Dissertation)*. Universidad Complutense de Madrid [in Spanish].
66. Stanton G. N. (1992). *A Gospel for a New People: Studies in Matthew*. T&T Clark [in English].
67. Stassen G. H. (2003). *The Fourteen Triads of the Sermon on the Mount (Matthew 5:21-7:12)*. *Journal of Biblical Literature*. Vol. 122, issue 2 [in English].
68. Stock K. (1988). *Discurso della montagna Mt. 5-7: Le Beatitudini*. Roma: Pontificio Istituto Biblico [in Italian].
69. Talbert C. H. (2010). *Matthew (Paideia)*. Baker Academic [in English].
70. Trites A. A. (1992). *The Blessings and Warnings of the Kingdom: Matthew 5:3-12; 7:13-27. Review & Expositor*. Vol. 8, issue 2 [in English].
71. Umphrey R. A. (2022). *The Role of Matthew 6:19-7:11 in the Sermon on the Mount (PhD Dissertation)*. Southern Baptist Theological Seminary [in English].
72. Vampa E. (2005). *L'interpretazione patristica di Mt 5, 3: 'Beati i poveri di spirito, perché di essi è il Regno dei Cieli'*. *Teresianum*. Vol. 56, issue 2 [in Italian].
73. Vila Porras C. (2013). *De la exégesis de las bienaventuranzas a su praxis cristiana Mateo 5,3-10. Cuestiones teológicas*. Vol. 40, issue 39 [in Spanish].
74. Viljoen F. P. (2013). *Jesus' halakhic argumentation on the true intention of the law in Matthew 5:21-48*. *Verbum et Ecclesia*. Vol. 34, issue 1 [in English].